

УДК 377.35

Загіка О.О.

заступник директора з навчально-виробничої роботи

*Вище професійне училище №25 м.Хмельницького*

**Дидактичні засади формування змісту професійної підготовки  
майбутніх кваліфікованих робітників комерційного профілю  
в сучасних умовах**

Протиріччя між новими соціально-економічними умовами та традиційною системою освіти, динамічні зміни на ринку праці та поглиблення вимог роботодавців до особистісних і професійних якостей випускника вимагають пошуку нових підходів у підготовці майбутніх робітничих кадрів. Стаття розкриває актуальність компетентнісного підходу при формуванні змісту професійної освіти в умовах інноваційного розвитку освіти держави, оновлення парадигми професійної освіти.

Ключові слова: зміст професійної освіти, професійні та особисті якості випускника, компетенції, компетентнісний підхід,

*Постановка проблеми в загальному вигляді...* Подальший розвиток професійно – технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що обумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання, оновлення змісту підготовки робітничих кадрів [1].

*Аналіз останніх досліджень та публікацій...* Проблема модернізації змісту професійної освіти та інноваційного розвитку професійно-технічної освіти присвячені дослідження та праці українських науковців Р. Гуревича, Л. Даниленко, В. Кременя, Н. Ничкало, В. Олійника, В. Радкевич, Л. Сергеевої, Л. Шевчук, О. Щербак та ін. Проблематику компетентнісного підходу в освіті розглядали зарубіжні та російські дослідники - Т. Орджо, Дж. Равен, М. Холстед, І. Агапов, А. Пінський, У. Серіков, А. Тряпціна, А. Хуторський, С. Шишов та ін. Проблеми впровадження компетентнісного підходу в системі освіти України висвітлені у працях таких вчених, як Н. Бібік, Л. Ващенко, І.

Єрмаков, А. Кузьминський, О. Локшина, Т. Морозова, В. Монахов, Н. Ничкало, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, Д. Пузіков, І. Родзигіна, О. Савченко, Н. Тарасенкові, Л. Шевчук та ін.

*Формулювання цілей статті, постановка завдання...* Результати численних вітчизняних досліджень свідчать про те, що учні ПТНЗ погано володіють методологічними та економічними знаннями. Більш високий рівень вони виявляють в оволодінні фактологічним матеріалом, уміють відтворювати знання й застосовувати їх у знайомій ситуації. Інтегрувати знання й використовувати їх для одержання нових, для з'ясування явищ, які відбуваються в навколишньому світі, учні навчені значно гірше. Це створює суперечність між соціальним замовленням та наявним станом фахової підготовки кваліфікованих кадрів.

Протиріччя між новими соціально-економічними умовами та традиційною системою освіти вимагають пошуку нових підходів у підготовці майбутніх робітничих кадрів. До змісту підготовки майбутнього робітника ставляться нові вимоги: мобільність та багатопрофільність, готовність до частотої зміни профілю фахової підготовки; ступневистість професійної підготовки, завершеність кожного рівня освіти та забезпечення наступності між ними; готовність до розвитку творчих якостей особистості учня тощо.

*Виклад основного матеріалу...* Глобальні цілі професійної освіти полягають у: створення умов для набуття кожною людиною професії і включення її в суспільно корисну, продуктивну працю відповідно до її інтересів та здібностей; задоволення поточних і перспективних потреб народного господарства в кваліфікованих, конкурентоздатних робітниках, які мають широкий політехнічний світогляд, професійну мобільність, загальну культуру.

Як зазначає В. Кремінь, в умовах інноваційного розвитку системи освіти України «...дуже важливо побачити нові особливості підготовки виробничого персоналу, орієнтуючись на майбутнє. ... вибір Україною демократичного шляху спонукає до оновлення парадигми профтехосвіти. Суть її полягає у переході від соціально орієнтованої до особистісно орієнтованої. В зв'язку із

цим змінюється і основна мета профтехосвіти. Сьогодні її слід трактувати як забезпечення можливості професійної самореалізації особистості упродовж життя». Науковець наголошує, що профтехосвіта має розглядатись не лише як компонент соціальної сфери, а й як галузь, близька до економіки, від якої залежить відтворення кваліфікованих трудових ресурсів та подальший розвиток галузей економіки. Модернізація системи профтехосвіти спрямована, зокрема, на зміни у змісті професійного навчання, що робить випускника більш підготовленим до динамічних змін на ринку праці [7, с.3-6].

Спираючись на теоретичну концепцію чотирикомпонентної структури змісту освіти І.Я. Лернера, Р.С. Гуревичем сформульоване визначення поняття «зміст професійної освіти»: під змістом професійної освіти слід розуміти систему знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, що зумовлені вимогами суспільства до робітників відповідної кваліфікації та профілю і на досягнення яких мають бути спрямовані зусилля як педагогів, так і учнів у навчальних закладах, що забезпечують одержання професійної освіти відповідного рівня [3, с. 19].

Однак, зміст освіти є похідним від цілей навчання, які описують вимоги суспільства, певної галузі господарювання та роботодавців до робітничих кадрів, до суспільної та трудової діяльності майбутнього випускника.

Сучасний і майбутній роботодавець зацікавлений у працівникові, який повинен мати такі якості:

- гнучко адаптуватися в життєвих ситуаціях, які постійно змінюються, самостійно набуваючи необхідні знання, уміло застосовуючи їх на практиці для вирішення різних проблем;

- самостійно критично мислити, вміти побачити труднощі і шукати шляхи раціонального їх подолання, використовуючи сучасні технології;

- грамотно працювати з інформацією (вміти збирати необхідні для дослідження певної задачі факти, аналізувати їх, робити необхідні узагальнення, формулювати аргументовані висновки і на їх основі виявляти і рішати нові проблеми;

- бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах, вміти працювати спільно;

- самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культурного рівня.

В. Радкевич відзначає, що від робітників сьогодні очікується вміння працювати єдиною командою, оперативно реагувати на запити споживачів, гнучкість у розумінні своїх функціональних обов'язків, участь у прийнятті рішень.

Професійна підготовка такого робітника вимагає нових підходів до організації навчання, визначення нових дидактичних завдань, зміни змісту всього процесу професійної підготовки, застосування сучасних і ефективних технологій навчання [10]

Разом з тим, сучасний ринок праці вимагає від робітника й відповідних особистісних якостей. Така ситуація спонукає до використання нових освітніх технологій на основі гуманізації та демократизації педагогічних відносин, завдяки яким і відбувається виховання в учнів необхідних особистісних і професійних якостей, що сприяють розвитку в них підприємливості, навичок соціалізації.

Сьогодні потрібен комплексний підхід до розв'язання дидактичних завдань професійного навчання при виробленні інноваційної освітньої стратегії закладів професійної освіти, яка відображає головну спрямованість – оновлення змісту професійної підготовки кадрів. Основним завданням професійно-технічної освіти ми вважаємо створення таких умов для запровадження інноваційних методів і технологій навчання, які б дозволили інтенсивно формувати в учнів певні особистісні якості, вміння та навички, що у майбутньому дозволять їм зайняти активну життєву позицію, сформувати новий тип поведінки, адекватний ринковим умовам [4].

Сучасний кваліфікований робітник має бути не лише фахівцем у своїй професії, але й людиною освіченою, культурною, соціально адаптованою. Тому підготовка такого фахівця не є лише педагогічною проблемою, а й знаходиться

у полі зорі філософії освіти, психології, соціології, соціальної педагогіки, економіки тощо.

Інтегрована характеристика якості випускника є категорією результату освіти у вигляді досвіду чотирьох типів: пізнавальна діяльність, зафіксована у формі знань; здійснення відомих способів діяльності у формі умінь діяти за зразком; творча діяльність у формі умінь приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях; здійснення емоційно-ціннісних ставлень у формі особистісних орієнтацій.

Таким чином, зміст освіти майбутніх кваліфікованих кадрів комерційного профілю доцільно формулювати у декілька етапів:

- визначення вимог до майбутньої трудової діяльності кваліфікованого робітника;

- визначення змісту професійної підготовки, яка забезпечить успішне виконання робітником покладених на нього обов'язків;

- створення прогностичної професійної моделі кваліфікованого робітника.

Така модель може бути створена на основі сучасного компетентнісного підходу, завдяки якому можна спрогнозувати, якими саме компетенціями, професійними та особистісними, має володіти молода людина, щоб бути готовою до соціалізації та оптимального функціонування в умовах сучасного виробництва та бути здатною позитивно сприймати та вчасно реагувати на зміни у виробництві в майбутньому.

Ми повністю згодні із З Єрмаковою, яка вважає, що реалізація компетентнісного підходу у професійно-технічній освіті сприяє досягненню її головної мети – підготовки кваліфікованого робітника відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці. який володіє своєю професією, вільно орієнтується у суміжних сферах діяльності, здатний активно працювати на рівні вимог світових стандартів [5].

Узагальнюючи численні дослідження психологів і педагогів у галузі використання компетентнісного підходу в освіті, відзначимо, що компетенція застосовується для позначення освітнього результату, вираженого в освоєнні

учнями знань певної предметної області, в уміннях мислити її категоріями, вирішувати предметно-орієнтовані завдання. Компетентність визначається як володіння, володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності; як якість особистості, що виявляється у здатності та готовності її до діяльності, заснованої на знаннях і досвіді.

З. Єрмакова та С. Бондар головним чином виокремлюють два типи компетенцій:

- професійні, що відносяться до технології трудової діяльності;
- загальні (ключові), що необхідні для адаптації наявних знань до нових вимог і ситуацій у трудовій діяльності та для отримання нових знань.

Важливими в контексті нашого дослідження є окреслені рівні формування компетенцій, висвітлені З.Єрмаковою:

Перший рівень характеризується здатністю демонструвати знання основ та історії дисципліни; здатність логічно, послідовно представити засвоєне знання; здатність контекстуалізувати нову інформацію й давати її тлумачення; уміння демонструвати розуміння змісту дисципліни, визначати зв'язок між дисциплінами; уміння правильно використовувати методи й техніки дисципліни; умінням формувати цілі і завдання професійної діяльності та ін

Другий рівень формування компетенцій майбутніх фахівців характеризується умінням володіти предметною областю на належному кваліфікаційному рівні, застосовувати власний творчий потенціал.

Аксіоматичним, на нашу думку, є положення про те, що умовою успішного входження особистості в соціальне середовище є не лише сформовані ключові компетенції, а й набуття певного рівня професійної підготовки, достатнього для виконання індивідом суспільно корисної праці. Тому вважаємо доцільним висвітлити проблему формування професійних компетенцій у випускника ПТНЗ.

Поняття професійної компетентності визначається через низку вимог, які вносяться до обов'язкового розв'язання професійних питань і задач, що

спираються на базову кваліфікацію спеціаліста, яка може бути розширена або ускладнена залежно від когнітивного, системно-діяльнісного і особистісно-орієнтованого підходу (цілей, задач, структури, способів та інших елементів професійної діяльності персоніфікованої особистості) [8, с. 64].

Ми також переконані в тому, що в Україні існує підґрунтя для запровадження компетентнісного підходу до вдосконалення змісту професійно-технічної освіти:

- існує певна суперечність між положеннями Державних стандартів ПТО, загальними тенденціями на ринку праці та вимогами роботодавців, оскільки суб'єктів господарювання (роботодавців, соціальних партнерів) не задовольняє якість підготовки робітничих кадрів, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою, недосконалістю кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти, недостатнім рівнем підготовки педагогічних працівників;

- пошук шляхів інтеграції України у європейське та світове співтовариство зумовлюють необхідність модернізації як матеріально-технічного забезпечення навчально-виробничого процесу, так і змісту освіти майбутніх кваліфікованих кадрів, а процес, спрямований на впровадження системи компетентностей, може сприяти просуванню України на міжнародний рівень освітніх досягнень;

- інженерно-педагогічні працівники – викладачі та майстри виробничого навчання – вважають необхідним внесення змін у зміст освіти, у відповідності з швидкозмінними технологіями виробництва, висловлюють готовність до творчого переосмислення змісту навчання та виховання.

*Висновки і перспективи подальших досліджень...* Дослідники проблем інноваційного розвитку професійно-технічної освіти до пріоритетних завдань професійно-технічної освіти відносять підготовку висококваліфікованих робітників, конкурентноздатних на сучасному ринку праці. Тому основним критерієм ефективності діяльності професійно-технічного навчального закладу є успішне включення підготовлених фахівців у професійну діяльність [9, с.41].

Серед необхідних професійних якостей, які визначають стабільність майбутньої професійної діяльності, рівень професіоналізму випускника, на нашу думку, доцільно виділити такі:

- здатність аналізувати процеси та впливи реальної дійсності, вміння передбачати наслідки власної діяльності, як позитивні так і негативні;

- розуміння меж власних можливостей, дотримання гуманістичних принципів діяльності;

- рефлексія та емоційна саморегуляція, формування власних моральних та професійних ідеалів.

Таким чином, у нашому дослідженні ми розглядаємо компетентність фахівця як множину особистісних (ключових) та професійних компетенцій, які має забезпечувати оновлений зміст професійної освіти та дозволять випускникові фахово використовувати знання та вміння на робочому місці на рівні встановлених вимог, досягати очікуваних результатів, діяти у нестандартних ситуаціях, швидко адаптуватись до змінних умов виробничого середовища, бути конкурентноздатним на ринку праці, використовувати та розвивати власні творчі здібності, віднайти своє місце у соціумі тощо.

#### Використані джерела

1. Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010 – 2020р.)
2. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія/ За ред. Н.Г. Ничкало. – Хмельницький, 2002. – 334с.
3. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання у професійно-технічних навчальних закладах: Монографія. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 410с.
4. Загіка О.О. Дидактичні завдання професійної освіти в умовах гуманізації та демократизації педагогічних відносин // Професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення: Матеріали науково-практичної конференції / Інститут післядипломної освіти ІПП УМО (м.Донецьк). – Донецьк.: ІПО ІПП УМО (м.Донецьк), 2010. – С.88-93.
5. Єрмакова З.І. Теоретичні засади проблеми формування комунікативної компетентності випускника ПТНЗ// Професійно-технічна освіта: пошуки шляхів оновлення: Матеріали науково-практичної конференції / Інститут післядипломної освіти ІПП УМО (м.Донецьк). – Донецьк.: ІПО ІПП УМО (м.Донецьк), 2010. – С.79-83.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Б-ка з освіт. політики / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Паращенко. — К.: К.І.С., 2004. — 112 с. —укр.



7. Профтехосвіта України: ХХ століття: Енциклопедичне видання. / за ред. Николо Н.Г. – К.: Видавництво «АртЕк», 2004. – 876с.:іл..
8. Сисоєва С. О. Інформаційна компетентність фахівця: теорія та практика формування. Навчально-методичний посібник/ Сисоєва С. О., Баловсяк Н. В.– Чернівці: Технодрук, 2006. – 208 с.
9. Сучасні підходи до управління професійно-технічними навчальними закладами: Навчально-методичний посібник / Кол. автор: Даниленко Л.І., Сергеева Л.М. та ін. За заг. ред. В.В. Олійника. – К.: ТОВ «Етис-Плюс». – 2007. – 104с., С.41-42
10. Радкевич В.О. Інноваційні процеси в сучасній професійній школі // Професійно-технічна освіта, 2005. - №1. – С. 9-13.
- 11.Шевчук Л.І. Розвиток професійної компетентності викладачів спецдисциплін закладів профтехосвіти в системі післядипломної освіти: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ЦППО АПН України. – К., 2001. – 398с.

Zahika O.O.

Didactic principles of the context of professional training of future qualified commercial specialists in modern conditions

*Contradictions between new social-economical conditions and traditional system of education, dynamic changes in the labour market and deepening of employers' demands into personal and professional qualities of schoolleavers require the search of new approaches in the preparation of future trained specialists. The article exposes the actuality of competitive approach during the formation of the context of professional education of qualified commercial specialists in conditions of innovative development of state education, renewal of paradigm of professional education.*

Загика Е.О.

Дидактические основы формирования содержания профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих коммерческого профиля в современных условиях

*Противоречия новых социально-экономических условий и традиционной системы образования, динамические изменения на рынке труда, требования работодателей к личностным и профессиональным качествам выпускников требуют поиска новых подходов к подготовке рабочих кадров. Статья раскрывает актуальность компетентностного подхода при формировании содержания профессионального образования в условиях инновационного развития государства, обновления парадигмы профобразования.*